

KATSAUS

Pia Koivunen

Venäjän hyökkäyssota ja neuvostomuistomerkkien poistot Suomessa 2022

ABSTRAKTI / ABSTRACT

Venäjän hyökkäys Ukrainaan helmikuussa 2022 aktivoi keskustelun Neuvostoliiton lahjoittamista patsaista Suomessa. Turku päätyi poistamaan Lenin-patsaansa huhtikuussa, Kotkan Lenin sai lähtöpassin lokakuussa 2022. Helsingin Maailman rauha -patsas päätyi puolestaan rakennustöiden tieltä sopivasti varastoon. Miksi näiden patsaiden poistamiseen ryhdyttiin juuri nyt, ja millaista keskustelua niiden ympärillä on käyty? Tässä katsausartikkelissa tarkastellaan Neuvostoliiton lahjoittamista patsaista Suomessa käytyä keskustelua ja asetetaan se laajempaan eurooppalaiseen kontekstiin neuvostopatsaita ja Venäjän historiapolitiikkaa käsittelevän tutkimuksen avulla.

Patsaat, muistomerkit, neuvostomuistomerkit, Lenin, rauha, Venäjä, historiapolitiikka, itäinen Eurooppa

73

Pia Koivunen, Turun yliopisto, pia.koivunen@utu.fi

Johdanto

Vuoden 2022 helmikuussa alkanut Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa on vaikuttanut radikaalisti kansainvälisiin suhteisiin ja maailmanpolitiikkaan. Suomessa Venäjän toiminta on kääntänyt katseet sodan ohella omaan lähimenneisyyteen. Julkisessa keskustelussa on tarkasteltu etenkin Suomen ja Venäjän suhteita uudella tavalla. Kritiikkiä on esitetty taloudelliseen keskinäisriippuvuuteen luottaneesta politiikasta, energia-alan yhteistyöstä ja venäläisten kiinteistö- ja maaomistuksista Suomessa. Keskustelua on käyty myös itänaapurin kulttuurisista jäljistä Suomessa.

Keväällä 2022 huomion kohteeksi nousivat Neuvostoliiton lahjoittamat patsaat. Keskustelu Turun ja Kotkan Lenin-patsaiden sekä Helsingin Maailman rauha -patsaan ympärillä keskittyi kysymykseen muistomerkkien säilyttämisestä tai poistamisesta. Turku päätyi poistamaan Lenininsä huhtikuussa ja Kotka seurasi perässä lokakuussa 2022.¹ Helsingin Maailma rauha -patsas siirrettiin suunnitellusti rakennustyömaan alta varastoon elokuussa 2022, eikä sen lopullisesta kohtalosta ole vielä tämän artikkelin kirjoitushetkellä päätetty.²

Miksi patsaiden poistamiseen ryhdyttiin juuri nyt, ja millaista keskustelua niiden ympärillä on käyty? Tarkastelen tässä katsausartikkelissa Neuvostoliiton Suomeen lahjoittamista patsaista keväällä 2022 käytyä keskustelua ja asetan nämä patsaat laajempaan eurooppalaiseen kontekstiin. Apuna käytän ulkomaille vietyjä neuvostopatsaita ja Venäjän historiapolitiikkaa käsittelevää tutkimusta. Pohdin sitä, miksi Suomessa päädyttiin poistamaan neuvostoaikaisia patsaita juuri vuonna 2022 ja miten Suomi asettuu tässä entisten neuvostotasavaltojen, kuten Viron, entisten kansandemokratioiden, kuten Puolan, ja kylmän sodan puolueettomien maiden, kuten Itävallan, rinnalle.

Keskityn tarkastelemaan vain Neuvostoliiton lahjoittamia julkiseen kaupunkitilaan pystytettyjä patsaita ja niiden vaiheita Suomessa. Patsaiden ohella Leninin jälkiä on toki muitakin. Keskeisin neuvostojohtajasta muistuttava kulttuurinen jäännös on Tampereen Lenin-museo, jonka kokoelmissa on useita aiheeseen liittyviä patsaita, pystejä ja kuvataidetta. Leninille nimettyjä muistin paikkoja edustavat myös Paraisten kotiseutumuseon Lenin-huone ja Helsingin Leninipuisto. Myös Turun Leningradinkatu ja Helsingin Ystävyyden puisto muistuttavat nimillään kommunismin ajasta ja sen johtajista.³

Neuvostomuistomerkit Keski- ja Itä-Euroopassa

Neuvostoliitto jätti toisen maailmansodan jälkeen Keski- ja Itä-Eurooppaan laajan aineellisen kulttuuriperinnön. Heti sodan jälkeen neuvostoarmeijan natsimiehityksestä vapauttamiin maihin pystytettiin muistomerkkejä voiton ja vapautuksen kunniaksi. Esimerkiksi Wienin Schwarzenbergerplatzille, Berliinin Treptower parkiin, Tallinnan Tõnismäelle, Prahan Kinsky-aukiolle ja Budapestin Szabadság terille nousivat neuvostoarmeijasta muistuttavat patsaat. Neuvostoliiton valtaamille alueille ja myöhemmin myös sosialistisen järjestelmän piiriin joutuneisiin maihin alkoi nousta neuvostojohtajien sekä rauhan ja ystävyyden muistomerkkejä. Leninin ja Stalinin lisäksi omat patsaansa saivat esimerkiksi puolalaissyntyinen salaisen poliisin perustaja Felix Dzerzhinsky (Varsova 1951) ja neuvostokenraali Ivan Konev (Praha 1980).

Ensimmäinen merkittävä neuvostopatsaisiin kohdistunut poistoalto nähtiin 1960-luvun alussa. De-stalinisaation pyörteissä Stalinin patsaita siirrettiin pois katukuvasta Neuvostoliitossa ja muissa sosialistimaissa. Sosialistisen järjestelmän purkaututtua 1980–90-lukujen taitteessa valtaosa Neuvostoliitosta ja sosialismista muistuttaneista patsaista poistettiin. Patsaat päätyivät museoiden varastoihin ja sosialistisesta menneisyydestä muistuttaviin patsaspuistoihin.⁴

Sosialismin romahtamisen jälkeisestä ikonoklamista huolimatta Keski- ja Itä-Euroopassa on edelleen neuvostoajasta ja toisesta maailmansodasta muistuttavia sotamuistomerkkejä sekä neuvostosotilaiden hautoja. Näiden monumenttien hoito ja ylläpito on turvattu valtiollisin sopimuksin. Venäjällä on bilateraalaisia sopimuksia neuvostoajastaisten sotamuistomerkkien hoidosta esimerkiksi Itävallan, Saksan ja Bulgarian kanssa. Slovakian, Unkarin, Tšekin, Romanian, Latvian, Turkin, Serbian ja Slovenian kanssa muistomerkkeistä huolehditaan hallitusten välisten komiteoiden avulla. Poikkeuksen tekee Viro, joka ei ole halunnut vastaavaa sopimusta solmia, koska on epäillyt muistomerkkien käyttämistä Venäjän poliittisiin tarkoituksiin.⁵

Viron haluttomuuden solmia muistomerkkejä koskevia sopimuksia tekee ymmärrettäväksi keväällä 2007 kärjistynyt ulkopoliittinen selkkaus Tallinnan pronssisoturipatsaan ympärillä. Vuonna 1947 Tallinnaan pystytetty pronssisotururi oli alun perin tarkoitettu muistuttamaan puna-armeijan roolista Viron vapauttamisessa natsi-Saksan miehityksestä. Viron jälleen itsenäistymisen jälkeen patsas sai uusia merkityksiä. Maan venäläisvähemmistölle se muistutti uhrauksesta, jonka neuvostosotilaat olivat

antaneet Tallinnan vapauttamisessa, sen sijaan monet virolaiset kokivat sen neuvostomiehityksen muistomerkkinä. Vuonna 2007 patsas päätettiin siirtää sotilashautausmaalle, mikä raivostutti venäläisvähemmistöä ja sai myös Venäjän sotkeutumaan tilanteeseen. Venäjä uhkaili diplomaattisuhteiden katkaisulla, Viron valtio joutui verkkohyökkäyksen kohteeksi ja venäläinen nuorisjärjestö Naši piiritti Viron Moskovan-suurlähetystöä parin päivän ajan.⁶

Pronssisoturipatsaan kaltaisia poliittisia konflikteja ei ole nähty muualla itäisessä Euroopassa. Viimeaikainen tutkimus on kuitenkin osoittanut, että Venäjä on Putinin aikana alkanut aktiivisesti hyödyntää näitä kulttuurisia jälkiä historiapolitiikassaan ja pitänyt yllä narratiivia Neuvostoliiton roolista Euroopan pelastamisessa fasismilta. Venäjän historiapolitiikan työkaluista tärkeimpiä on voittonpäivä 9. toukokuuta, jolloin juhlitaan Neuvostoliiton voittoa toisessa maailmansodassa ei vain Venäjällä, vaan myös monissa Keski- ja Itä-Euroopan maissa, joissa on venäläisvähemmistöä. Venäjän suurlähetystöjen ohella juhla ovat tukeneet Yön sudet -moottoripyöräkerho ja paikalliset venäläisyhteisöt. Lisäksi Putin on usein käynyt valtiovierailuillaan laskemassa seppeleen neuvostoaikaisille sotilashaudoille. Neuvostoaikaisista muistomerkeistä on myös tullut paikallisten venäläisyhteisöjen kohtaamispaikkoja, ja Krimin valtauksen jälkeen vuonna 2014 niitä on alettu hyödyntää myös Itä-Ukrainan separatistien tukemisessa.⁷

Venäjä on hyödyntänyt sotamuistomerkkejä ja Neuvostoliiton tulkintaa toisesta maailmansodasta paitsi entisissä neuvostotasavalloissa ja kansandemokratioissa myös Itävallassa. Itävalta oli osa natsi-Saksaa, ja osa maasta oli Neuvostoliiton miehittämä vuoteen 1955 saakka. Wieniin pystytettiin ensimmäinen Neuvostoliiton sotamuistomerkki elokuussa 1945, vain kolme kuukautta sodan päättymisen jälkeen. Tähän syynä oli kamppailu Itävallan hallinnasta Neuvostoliiton ja länsiliittoutuneiden välillä. Neuvostomuistomerkki menetti nopeasti poliittisen symboliarvonsa puolueettomassa Itävallassa ja nousi laajemmin julkiseen keskusteluun vasta vuoden 1989 jälkeen. Muistomerkkin poistamista ei kuitenkaan tuolloin vakavasti harkittu ja Itävallassa on pitkään hyväksytty Neuvostoliiton narratiivi Euroopan vapauttamisesta ja tulkinta Itävallasta Hitlerin ensimmäisenä uhrina. Muistikulttuuri on kuitenkin muuttumassa: suhde uhritulkiintaan on muuttunut kriittisemmäksi ja halu tunnustaa oma vastuu sodasta lisääntynyt.⁸

Neuvostoliiton patsaslahjat Suomessa

Neuvostopatsaiden historia Suomessa on erilainen verrattuna itäiseen Eurooppaan. Ensinnäkin vaikka Suomessa on lukuisia neuvostoarmeijan muistomerkkejä ja sotilaiden hautoja, niitä ei ole sijoitettu pääkaupungin keskusta, vaan suhteellisen syrjäisiin paikkoihin ja hautausmaalle, toisin kuin vaikkapa Itävallassa, Virossa, Bulgariassa ja Unkarissa. Toiseksi Suomessa ei nähty itäisen Euroopan kaltaista neuvostopatsaiden kaatamisaaltoa, vaan marxismi-leninismien keulahahmon näköispatsaat joutuivat siirtymään katukuvasta vasta Venäjän hyökättyä Ukrainaan. Kolmanneksi Suomessa onnistuttiin estämään monia neuvostoaiheisten patsaiden pystytyshankkeita ja toteutuneet patsaat nousivat katukuvaan melko myöhään.

Tietävästi ensimmäinen Neuvostoliittoon ja sen johtajiin liittyvä patsashanke Suomessa oli 1940-luvun lopulla kaavailtu Leninin ja Stalinin muistomerkki Tampereen työväentalon edustalle. Patsaan oli tarkoitus kuvata Leninin ja Stalinin kohtaamista Tampereella 1905. Ehdotuksen tekivät Lenin-museo ja Suomi-Neuvostoliitto-seuran Tampereen alue- ja piirijärjestöt. Ehdotus kuitenkin kaatui Tampereen kaupunginhallituksessa sosialidemokraattien ja kokoomuslaisten vastustukseen.⁹ Vaikka patsasta ei Hämeenpuistoon pystytettykään, sai Lenin muistolaatan ja reliefin työväentalon seinään

vuosina 1946 ja 1947. Sitten Leninin vaiheista Suomessa kertovia muistolaattoja ripustettiin 1950-lopulta lähtien Kotkaan, Helsinkiin, Turkuun, Littoisiin, Tornioon ja Tampereelle.

Patsaiden pystyttäminen sai odottaa 1970-luvulle, jolloin Suomeen tuotiin ystävyyskaupunkitoiminnan yhteydessä Lenin-patsaita. Turku sai ystävyyskaupungiltaan Leningradilta lahjaksi Mihail Anikušinin veistämän Leninin rintakuvan, joka nousi Puolalanmäelle vuonna 1977.¹⁰ Kotka puolestaan vastaanotti oman Lenininsä Tallinnan kaupungilta kaksi vuotta myöhemmin. Sen laati virolainen kuvanveistäjä Matti Varik. Vuonna 1995 patsasta tuli täydentämään puolalaisen kuvanveistäjän Krzysztof Bednarskin Leninin puuttuva käsivarsi -niminen veistos.¹¹

Lenin-patsaiden tuonti ajoittuu keskeisimpään suomettumisen aikaan, jolloin ystävällismielisiä suhteita Neuvostoliiton alettiin vaalia yhä enemmän kulttuurissa, taiteissa ja historiakäsityksissä. Keskeistä patsaille suojelemaan ilmapiirin syntymisessä oli Kekkonen strategia hyödyntää Leniniä Suomen itsenäisyyden takuumiehenä, vaikka ajan akateeminen historiankirjoitus osoittikin toisenlaisia tulkintoja. Kekkonen historiantulkinnat miellyttivät Moskovaa ja auttoivat osaltaan pitämään suhteet hyvinä. Ensimmäinen bolševikkijohtaja olikin 1970–80-luvuilla näyttävästi esillä Suomessa. Vuonna 1970 eri puolilla maata juhlittiin Leninin 100-vuotisjuhlia, ja vuonna 1977 käynnistettiin Suomi-Neuvostoliitto-seuran aloitteesta valtiollinen Lenin ja Suomi -tutkimusprojekti.¹²

Leninin näköispatsasta yritettiin saada myös Helsinkiin useampaan kertaan. Vuonna 1987 taistolaiset ehdottivat Lenin-patsasta vastavetona Seinäjoelle suunnitellulle suojeluskuntapatsaalle. Patsaan ideana olisi ollut juhlistaa Suomen 70-vuotista itsenäisyyttä. Kaupungin päättäjät eivät tuolloin kuitenkaan innostuneet ajatuksesta.¹³ Moskova tarjosi Helsingille niin ikään neuvostojohtajan patsasta vuonna 1989, mutta paikallispoliitikkojen tyrmätyä ajatuksen Hakaniemeen nousi lopulta Maailman rauha -muistomerkki alkuvuodesta 1990. Maailman rauhaa on Oleg Kirjuhinin suunnittelema ja se on yksi kopio veistoksesta, joita pystytettiin aikanaan myös eri puolille Neuvostoliittoa (muun muassa Moskovaan ja Tveriin).¹⁴

Leninin patsasta on ehdotettu Helsinkiin myös Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen. Vuoden vaihteessa 1999–2000 Helsingin taidemuseon johtaja Tuula Karjalainen ajoi patsashanketta, joka herätti myös kansainvälistä huomiota.¹⁵ Viimeisin ehdotus on vuodelta 2007, jolloin joukko vasemmistolaisia taiteilijoita, ammattiyhdistysaktiiveja ja professoreita allekirjoitti aloitteen punagraniittisen Lenin-patsaan pystyttämisestä Helsingin Leninipuistoon.¹⁶ Nämä hankkeet eivät kuitenkaan toteutuneet, toisin kuin tuorein patsashanke Saksassa. Saksan marxilais-leniniläinen puolue (MLPD) nimittäin onnistui pystyttämään länsisaksalaiseen Gelsenkirchenin kaupunkiin Tšekkoslovakiassa vuonna 1957 valmistetun Lenin-patsaan kesäkuussa 2020 paikallisesta vastustuksesta huolimatta.¹⁷

Poistaa vai säilyttää? Lenin-patsaiden merkitykset

Julkisiin patsashankkeisiin liittyy aina suuria intohimoja. Patsaat, muistomerkit, katujen ja puistojen nimet ovat valintoja tiettyjen henkilöiden ja aiheiden esiin nostamiseksi. Samalla kun toisia muistellaan, toiset jäävät unohduksiin, mikä herättää keskustelua muistamiseen liittyvästä vallasta.

Itänaapuriin liittyvät patsaat ovat herättäneet aina keskustelua puolesta ja vastaan. Patsaille on annettu myös uusia merkityksiä, ja niitä on hyödynnetty omiin tarkoituksiin. Vuonna 1894 pystytetty Aleksanteri II:n patsas Helsingissä oli lähtökohtaisesti eräänlaisena protestina syntynyt hanke, jolla viestittiin pidettyä keisaria kunnioittamalla Pietariin, että senhetkinen venäläistämispoliitikka ei ollut suomalaisten mieleen.¹⁸ Lapuanliike puolestaan vaati Aleksanteri II:n patsasta poistettavaksi 1930-luvulla, mutta sivistyneistö puolusti vahvasti patsaan säilyttämistä.¹⁹

Neuvostoliiton lahjoittamat patsaatkaan eivät ole välttyneet kriittiseltä keskustelulta eivätkä ne ole saaneet suomalaisen yhteiskunnan varauksetonta tukea. Niitä on myös karnevalisoitu ja niihin on kohdistettu ilkivaltaa. Kotkan Lenin-patsasta töhrittiin punaisella mönjällä miltei heti sen pystyttämisen jälkeen, mikä johti patsaan ympärivuorokautiseen poliisivartiointiin.²⁰ Turun Lenin-patsasta on myös sotkettu, viimeksi syksyllä 2020, jolloin se sai päälleen tervaa ja höyheniä. Patsas on ollut vuosittain myös poliittisen historian opiskelijoiden karnevalisoinnin kohteena.²¹ Maailman rauha sai niin ikään päälleen tervahöyhenpuvun vuonna 1991, ja se yritettiin räjäyttää vuonna 2010. Keväällä 2022 patsas koristeltiin Ukrainan lipulla sekä ”maailmanräyhää”-tekstillä.²²

Lenin-patsaiden poistoa on vaadittu Suomessa Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen aika ajoin. Venäjän hyökkäyssota Ukrainassa käynnisti tässä keskustelussa uuden vaiheen ja johti lopulta patsaiden poistamiseen. Neuvostopatsaiden poistoa vaatineiden perusteluna on ollut yhtäältä patsaiden yhteys Neuvostoliiton totalitaristiseen järjestelmään ja sen uhreihin sekä toisaalta suomettumisen painolasti, jonka kiusallisesta historiasta patsaat ovat vuosien ajan muistuttaneet.²³

Turun pormestari Minna Arve perusteli kaupungin tiedotteessa päätöstään Leninin rintakuvan poistamisesta patsaan edustamalla poliittisella ideologialla.

”Rintakuva ei sinänsä ole uhka kellekään, vaan kaupunkimme historian yksi ilmentymä, jota ei ole syytä pyyhkiä pois. Leninin muistomerkki kuvaa kuitenkin nykypäivänä ihmiskunnan historian yhtiä epädemokraattista ja traagista vaihetta, joka ideologialtaan ei ole Turun kaupungin arvoperustan ja kaupunkistrategian eteenpäin katsovan, uusiutumiskykyisen ja ihmisten tasa-arvoisia oikeuksia korostavan hengen mukainen.”²⁴

Valtaosa median haastattelemista asiantuntijoista on ollut vuosien varrella ja myös vuonna 2022 patsaiden säilyttämisen kannalla. Keskeisenä argumenttina on ollut ajatus siitä, että patsaat muistuttavat menneisyyden eri kerroksista ja saavat eri aikoina erilaisia merkityksiä. Osa asiantuntijoista on sitä mieltä, että patsaita ei olisi syytä poistaa, vaan sen sijaan niistä pitäisi keskustella ja niiden merkitystä avata enemmän. Helsingin yliopiston professori Laura Kolbe pitää tärkeänä, että kaupunkiin mahtuu erilaisia muistamisen kerroksia. Helsingin kaupunginmuseon elokuussa 2022 kaavailema Maailman rauha -patsaan palauttaminen paikoilleen rakennustöiden jälkeen kertoo Kolben mukaan siitä, että ”patsaat ilmentävät kansalaisyhteiskunnan voimaa ja moniarvoisuutta”.²⁵ Tampereen Lenin-museon pitkäaikainen, eläköitynyt johtaja Aimo Minkkinen kuvaa patsaiden poistoa barbaariseksi, sivistymättömäksi vandalismiksi.²⁶ Työväenmuseo Werstaan johtaja Kalle Kallio puolestaan näkee patsaat helppona ja vaivattomana boikotin kohteena. ”Kaikkein helpointa olisi, jos emme tankkaisi autoa, mutta se on liian rajua, joten etsimme vaihtoehtoisia tapoja. Sitten löydetään Lenin.”²⁷ Turun yliopiston tutkija Pertti Grönholm on puolestaan ehdottanut eräänlaista keskitietä säilyttämisen ja poistamisen välillä. Hänen mielestään Turun Lenin-patsas voitaisiin sijoittaa museoon, jossa se voitaisiin varustaa tarpeellisella kontekstilla.²⁸

Neuvostoliiton romahtamisen jälkeen Leninit saivat päälleen hirmuhallinnon, sosialismin, kommunismin ja suomettumisen merkitykset. Kun ottaa huomioon, miten presidentti Kekkonen hyödynsi Leniniä ja hänen merkitystään Suomen itsenäistymisessä hoitaessaan Suomen ja Neuvostoliiton suhteita, neuvostopatsaille voisi hahmotella myös vielä yhden, käyttämättömän tulkinnan. Leninejä ja Maailman rauha -patsasta voisi tarkastella myös osana suomalaisten kylmän sodan selviytymistarinan Neuvostoliiton naapurissa. Itänaapurin poliittisesta painostuksesta huolimatta Suomi selvisi monia muita Neuvostoliiton naapurimaita vähäisemmällä vaurioilla. Tällaisia merkityksenantoja ei kuitenkaan ole julkisuudessa näkynyt eikä aika ole sellaisille juuri nyt otollinen. Kuten historiantutkija

Jussi Jalonen on todennut, halu poistaa Lenin-patsaat Venäjän hyökkäyssodan luomassa ilmapiirissä kieliä ennen kaikkea tarpeesta käsitellä suomettumista. ”Suomessa on haluttu riisua viimeisetkin asiat, jotka tavalla tai toisella muistuttavat suomettuneisuudesta. Siinä tehdään tiliä enemmän sen oman historian kanssa, eikä niinkään nykypäivän tai nykytilanteen.”²⁹

Lopuksi

Vastustuksesta ja kritiikistä huolimatta Leninin muistomerkit ja Maailman rauha -patsas saivat pysyä paikoillaan verrattain pitkään. Ne pystytettiin kansainvälisesti vertailtuna melko myöhään – 1970-luvun lopulla ja vuonna 1990 – ja ne selvisivät Neuvostoliiton ja sosialistisen järjestelmän romahduksen jälkipuinnit. Suomettumisen ajan symboleina niihin kohdistui ennen kaikkea Neuvostoliittoon ja sen edustamaan ideologiaan liittyvää kritiikkiä. Tästä ne kuitenkin selvisivät. Putinin Venäjän imperialistinen politiikka ja hyökkäys itsenäiseen valtioon loivat lopulta sellaisen ilmapiirin, jossa syntyi riittävästi poliittista tahtoa patsaiden poistamiseksi tai poistamisen vastustus vaimeni.

Hyökkäyssodan myötä Lenin-patsaat saivat uusia merkityksiä. Jos ne aiemmin olivat viitanneet Neuvostoliittoon, sen harjoittamaan poliittiseen painostukseen ja suomettumiseen, keväällä 2022 ne saivat kantaakseen koko Venäjän pitkän sortohistorian ja sotilaallisen uhan. Kiinnostavaksi tämän merkityksen muutoksen tekee se, että Putin on historiaa käsittelevissä kirjoituksissaan pitänyt Leniniä ja bolševikkejä vallananastajina eikä suinkaan Venäjän menneisyyden juhliittuina johtajina, pois lukien Stalin, jonka suosio ei näytä laantumisen merkkejä.

Venäjä on käyttänyt puna-armeijan ja neuvostosotilaiden muistomerkkejä oman historian tulkintansa legitimoimiseen ja toistamiseen Venäjällä ja ulkomailla. Näiden muistomerkkien siirtoja on arvosteltu sillä perusteella, että näin vääristeltäisiin toisen maailmansodan historiaa ja vähäteltäisiin Neuvostoliiton roolia natsi-Saksan voittamisessa.³⁰ Lenin- ja rauhanpatsaisiin ei liity Venäjän osalta samanlaista ohjelmallista politiikkaa eivätkä ne aiheensa puolesta tue nyky-Venäjän historianarratiivia samalla tavalla kuin toiseen maailmansotaan liittyvät muistomerkit. Vaikka venäläinen media kommentoikin Lenin- ja Maailman rauha -patsaiden poistoa, ei aiheen ympärille voinut rakentaa samanlaista tunnepitoista historian vääristelyn kertomusta kuin esimerkiksi Tallinnan pronssisoturipatsaan yhteydessä vuonna 2007.

Lenin-patsaiden poistoa on Suomessa kritisoitu sillä perusteella, ettei se kosketa Venäjän vallanpitäjiä eikä kohdistu oikein. Ristiriitaa on nähty siinä, että Putinin historiakäsityksissä Leninillä on roiston rooli vallankaappajana ja siksi Leninin kuvien poistolla ei olisi suurta merkitystä.³¹ Voidaan kuitenkin ajatella, että Lenin-patsaiden poisto lähettää naapurimaahan viestin heidän poliittikkansa vastustuksesta, mutta koska se on ikään kuin linjassa Putinin vaaliman historiakäsityksen kanssa, venäläisellä valtamedialla ei ole kovin vahvoja aseita tarttua aiheeseen.

Suomikin on toki saanut osansa Venäjän historiapolitiikasta. Viime vuosina Sandarmohissa sijaitsevaa Stalinin ajan joukkohautaus on yritetty vierittää suomalaisten sotilaiden vastuulle ja uhreja on väitetty suomalaisten teloittamiksi neuvostoarmeijan sotilaksi. Lisäksi voitonpäivää on juhlistettu Suomessakin Venäjän suurlähetystön johdolla. Neuvostosotilaiden muistomerkeillä esimerkiksi Hangossa ja Porkkalassa on järjestetty seremonioita, ja vuodesta 2017 lähtien Hangossa ja Helsingissä on järjestetty kuolemattoman rykmentin kulkue, johon on osallistunut arviolta 200–300 henkeä.³²

Monista muista maista poiketen Suomessa ei kuitenkaan ole neuvostosotilaiden muistomerkkejä eikä hautoja pääkaupungissa keskeisellä paikalla. Vaikka eri puolilla Suomea on lukuisia neuvostosotilaiden hautoja ja hautamuistomerkkejä, suurin osa niistä sijaitsee hautausmailla tai muuten

sen verran syrjäisissä paikoissa, ettei niistä ole tullut Venäjän historiapolitiikan välineitä tai muistikonfliktien paikkoja samalla tapaa kuin muualla Euroopassa. Syrjäisen sijainnin vuoksi niitä ei ole myöskään ollut tarvetta siirtää tai poistaa. Siksi esimerkiksi Helsingin Kivikon kaupunginosaan vuonna 1946 pystytetystä muistomerkistä ei ole tullut Tallinnan pronssisoturien kaltaista tapausta, vaikka se on toiminut paikallisen venäläisväestön voitonpäivän juhlinnan paikkana.³³

Sijaintinsa puolesta näkyvin nyky-Venäjän muistomerkki Suomessa on Turun Aurajoen rannalle vuonna 2012 pystytetty Tapaaminen Turussa 1812. Se kuvaa Venäjän keisari Aleksanteri I:n ja Ruotsin kruununprinssi Kaarle Juhanan keskustelua Suomen kohtalosta. Tapaaminen Turussa 1812 liittyy Venäjän ensimmäiseen isänmaalliseen sotaan Napoleonin vastaan ja yhdistyy näin Venäjän imperialistiseen politiikkaan. Lokakuussa 2022 patsaalla järjestetty mielenosoitus vaati sen poistamista ja kriittistä keskustelua aiheesta.³⁴ Hyökkäyssodan aloittaman suomettumis- ja uussuomettumiskeskustelun kontekstissa on kiinnostavaa, että Putinin historiapolitiikan kannalta vähämerkityksisten neuvostopatsaiden poistoon löytyi poliittista tahtoa, mutta Putinin hallinnon tuoma patsaslahja saa edelleen täyttää turkulaista kaupunkitilaa. Se myös osaltaan kuvastaa tietynlaista haluttomuutta käydä julkista keskustelua Venäjän kulttuurisista jäljistä. Turvallisuuden, talouden ja poliittisten suhteiden rinnalle tarvitsisimme laajempaa keskustelua myös Venäjän kulttuurisista vaikutuksista Suomessa.

¹ Simu Perälä, ”Kotkassa sijaitseva Leninin patsas poistetaan tänään katukuvasta – patsaan poistoa vaadittu useilla aloitteilla,” *Kymen Sanomat*, 4.10.2022, <https://www.kymensanomat.fi/uutissuomalainen/5383894>.

² Otso Karhu, ”Ohikulkija törmäsi Sipoossa outoon näkyyn – Maailman rauha -patsas lojuu teollisuusalueen pihassa,” *Yle*, 28.2.2022, <https://yle.fi/a/3-12597519>.

³ Ks. esim. Joni Krekola, ”Lenin Lives in Finland,” teoksessa *The Cold War and the Politics of History*, toim. Juhana Aunesluoma & Pauli Kettunen (Helsinki: Edita 2008), 107–123.

⁴ Nina Tumarkin, *Lenin lives! The Lenin Cult in Soviet Russia*, enlarged edition (Cambridge: Harvard University Press, 1997), 279–281; Krekola, ”Lenin Lives,” 108; Ewa Ochman, ”Soviet war memorials and the re-construction of national and local identities in post-communist Poland,” *Nationalities Papers* 38, no. 4 (2010): 509–530, <https://doi.org/10.1080/00905992.2010.482130>.

⁵ Lina Klymenko, ”Forging common history. Russia’s cultural statecraft and the Soviet Second World War monuments in Europe,” teoksessa *Russia’s Cultural Statecraft*, toim. Tuomas Forsberg & Sirke Mäkinen (London: Routledge, 2021), 80–83, <https://doi.org/10.4324/9781003141785>.

⁶ Pertti Grönholm, ”Muistomerkkejä ja kolaroivia kertomuksia. Vuoden 2007 pronssisoturikiista ja yhteisöjen kulttuuriset työkalut,” teoksessa *Medeasta pronssisoturiin. Kuka tekee menneestä historiaa?* toim. Anna Sivula & Pertti Grönholm (Turku: Turun historiallinen yhdistys, 2010), 82–109; Inge Melchior & Oane Visser, ”Voicing past and present uncertainties: the relocation of a Soviet World War II memorial and the politics of memory in Estonia,” *Focaal – Journal of Global and Historical Anthropology* 59 (2011): 35–50, <https://doi.org/10.3167/fcl.2011.590103>.

⁷ Klymenko, ”Forging common,” 80–83.

⁸ Tatiana Zhurzhenko, ”The Soviet War Memorial in Vienna. Geopolitics of Memory and the New Russian diaspora in post-Cold War Europe,” teoksessa *Remembering the Second World War*, toim. P. Finney (London: Routledge, 2017), 89–114.

⁹ ”Lenin-Stalin patsas Tampereelle,” *Työkansan Sanomat*, 8.11.1947, 1; ”Hylätty patsasaloite,” *Helsingin Sanomat*, 3.12.1947, 8.

¹⁰ ”Lenin-patsas paikoilleen,” *Etelä-Suomen Sanomat*, 18.9.1977, 9.

¹¹ Anu Uimonen, ”Kotkan Lenin sai puuttuvan käsivartensa,” *Helsingin Sanomat*, 2.12.1995.

¹² Krekola, ”Lenin Lives,” 110–116.

¹³ ”Ilaskivi ei pidä aikaa nyt kypsänä, Tuomioja odottaa virallista paperia. Helsinki ei lämpene Lenin-patsaalle,” *Uusi Suomi*, 27.1.1987, 7.

¹⁴ ”Patsasdiplomatiaa ja monumentaalista maailmanrauhaa,” *Rauhanpuolustajat*, 3/2021, <https://rauhanpuolustajat.org/patsasdiplomatiaa-ja-monumentaalista-maailmanrauhaa/>.

¹⁵ ”Lenin-patsashanke kuohuttaa Helsinkiä,” *Etelä-Suomen Sanomat*, 20.1.2000, 18.

¹⁶ Pekka Pantsu, ”Lenin-patsaalla vankka kannatus,” *Iltä-Sanomat*, 28.11.2007.

¹⁷ ”Controversial Lenin Statue Unveiled in Germany,” *Deutsche Welle*, 20.6.2020. <https://www.dw.com/en/controversial-lenin-statue-unveiled-in-germanys-gelsenkirchen/a-53880002>

¹⁸ Liisa Lindgren, *Monumentum, muistomerkkien aatteita ja aikaa* (Helsinki: SKS, 2000), 26–28.

¹⁹ ”Aleksanteri II:n patsasta ei olisi siirrettävä,” *Turun Sanomat*, 10.1.1931, 4.

²⁰ ”Leniniä vahditaan yökaudet,” *Iltä-Sanomat*, 10.11.1979, 6.

²¹ ”Leninin patsas Turussa sai ylleen tervaa ja höyheniä,” *Turun Sanomat*, 17.8.2020, <https://www.ts.fi/uutiset/5038127>.

²² Otso Karhu, ”Ohikulkija törmäsi Sipoossa outoon näkyyn – Maailman rauha -patsas lojuu teollisuusalueen pihassa,” *Yle*, 28.2.2022, <https://yle.fi/a/3-12597519>.

²³ Eija Anttila, ”Leninin on aika väistyä,” *Kymensuu*, 25.5.2022, <https://kymensuu.fi/paakirjoitus-leninin-on-aika-vaistya/>.

²⁴ ”Turku poistaa Leninin rintakuvan kaupungin keskustasta – Lenin säilötään museopalveluiden tiloihin,” *Turun Sanomat*, 28.4.2022, <https://www.ts.fi/uutiset/5641448>.

²⁵ Rosa Lehtokari, ”Küsteltä Maailman rauha -veistos lähti Helsingistä, väliaikaisesti – historioitsija: ”Se on saanut aika väkeviä poliittisia miellelyhtymiä,” *Yle*, 8.8.2022.

²⁶ ”Patsaiden hävittäminen on barbaarista, sivistymätöntä vandalismia,” *Tiedonantaja*, 29.4.2022, <https://tiedonantaja.fi/artikkelit/patsaiden-h-vitt-minen-barbaarista-sivistym-t-nt-vandalismia>.

²⁷ Juho Kankaanpää, ”Lenin-patsaita boikotoidaan nyt, koska auton tankkaamatta jättäminen olisi suomalaisille liian rajua, sanoo Lenin-museon johtaja,” *Helsingin Sanomat*, 5.5.2022, <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000008782982.html>.

²⁸ Pertti Grönholm, ”Leninin patsas muistuttaa suomettumisen ajasta, mutta onko sen poistaminen ainoa tai pakollinen vaihtoehto,” *Turun Sanomat*, 8.5.2022.

²⁹ Jaakko Oleander-Turja, ”Lenin-patsaat poistetaan Suomen katukuvasta – miksi muut Neuvostoliittoa ihailevat patsaat saavat jäädä?” *Yle*, 22.6.2022, <https://yle.fi/a/3-12504972>.

³⁰ Klymenko, ”Forging common,” 75–97.

³¹ Kari Pyrhönen, ”Kommentti: Historiaa ei voi muuttaa poistamalla patsaat puistoista – ’Kotkalaiset, älkää lähtekö Turun tielle,” *MTV-Uutiset*, 9.5.2022, <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/kommentti-leninin-kanssa-piehtarovat-kotkalaiset-jattakaa-historia-rauhaan-patsas-voi-olla-karmea-ja-tarkea-muistutus-menneesta/8436984#gs.vuiuh8>.

³² Olga Davydova-Minguet, ”Performing Memory in Conflicting Settings: Russian Immigrants and the Remembrance of World War II in Finland,” *East European Politics and Societies and Cultures* 36, 1 (2022): 225–247, <https://doi.org/10.1177/08883254209566>.

³³ Tuomas Manninen, ”Helsingissä voitonpäivää vietettiin syrjäisellä metsähaudalla – ”Tuntuu raskaalta,” *Iltä-Sanomat*, 9.5.2022, <https://www.is.fi/kotimaa/art-2000008803708.html>.

³⁴ Arttu Kuivanen, ”Mielenosoittajat vaativat kiistellyn patsaan poistamista Turun Aurajoen rannalta: ”Tämä ei ole ollut hyvätahdon lahja.” *Yle*, 13.10.2022, <https://yle.fi/a/74-20001412>.